

Elva år senare

Har Guatemalas fredsavtal lyckats implementera demokratisk
fred?

Tomas Lundholm
Jens Haglund

Abstract

Genom att undersöka implementeringen av tre delar av Guatemalas fredsavtal som vi anser ha stor betydelse för uppbyggnaden av en rättvis och fungerande demokratisk stat försöker vi utvärdera huruvida det råder demokratisk fred i landet. Traditionellt bygger teorin på att två demokratiska stater löper mindre risk att hamna i krig med varandra, men den är även gällande för interna stridigheter i samma avseende att en stabil demokrati är fredligare. Således borde freden vara hållbar i Guatemala om det råder demokratisk fred vilket är fredsavtalets mål. Genom en kvalitativ studie prövar vi fredsavtalets mål mot tillståndet i dagens Guatemala och kommer fram till att om än demokrati existerar är den inte stabil.

Nyckelord: Guatemala, inbördeskrig, fredsavtal, implementering, demokratisk fred

Innehållsförteckning

1	Inledning	2
1.1	Problemformulering och syfte	2
1.1	Metod.....	2
2	Demokratisk fred och Guatemalas fredsavtal.....	4
3	Implementeringen av fredsavtalet.....	7
3.1	Agreement on Socio-Economic Aspects and the Agrarian Situation.....	7
3.1.1	Inkludering.....	7
3.1.2	Social utveckling	8
3.1.3	Jordbrukssituationen.....	9
3.1.4	Modernisering av statsapparaten	9
3.2	Agreement on the Strengthening of Civilian Power and on the Role of the Armed Forces in a Democratic Society.....	10
3.2.1	Staten och regeringsformen	11
3.2.2	Den lagstiftande grenen	11
3.2.3	Rättssystemet	11
3.2.4	Exekutiva grenen	12
3.2.5	Utfall av ovanstående	12
3.2.6	Militären	13
3.3	Agreement on Constitutional Reforms and the Electoral Regime	14
3.3.1	Konstitutionella reformer	14
3.3.2	Valordning.....	15
4	Demokratisk fred i Guatemala?	16
5	Slutsatser.....	19
6	Referenser	20

1 Inledning

I och med att det fredsavtal som upprättades i syfte att avsluta den inomstatliga konflikt som rasade i Guatemala i 36 år skrevs under den 26 december 1996 förändrades inte situationen bara genom att vapenvila utropades utan ett omfattande regelverk för hur statsapparaturen skulle reformeras sattes även i bruk.

Regelverkets övergripande syfte var att skapa en stabil demokrati genom både politisk och ekonomisk frigörelse och upprättades genom att elva olika överenskommelser slöts gällande förändringar på olika nivåer i samhälle och stat. Ambitionen med denna uppsats är att få en djupare förståelse för vilken möjlighet fredsavtal har att förbättra situationen i ett land som nyligen kommit ur en lång intern konflikt.

1. 1 Problemformulering och syfte

Tanken med vår uppsats är att undersöka hur väl detta fredsavtal har implementerats i Guatemala och beskriva huruvida det är en hållbar fred som i så fall skapats. Eftersom fredsavtalets mål var att skapa fred genom införandet av demokrati tänker vi försöka uppnå syftet med vår uppsats genom att undersöka huruvida det råder *demokratisk fred* i landet. Vår problematisering av ämnet blir alltså att pröva den eventuella förekomsten av demokratisk fred i Guatemala.

Vår frågeställning är således: *Har fredsavtalet i Guatemala lyckats implementera demokratisk fred?*

1.1 Metod

Vi har valt att göra en beskrivande fallstudie över implementeringen av fredsavtalet i Guatemala. Vi syftar med metoden till att göra en efterhandsbedömning av implementeringen och skildra den verklighet som råder i Guatemala idag. Med denna typ av fallstudiedesign ämnar vi få djupare förståelse för detta enskilda fall och förväntar oss inte att utfallet ska innebära universalt gällande för andra empiriska fall.

Vår fallstudie är främst teorikonsumerande då vi med hjälp av vår teori samt de operationaliseringar som vi utgår ifrån försöker beskriva hur den situation som

råder i Guatemala idag och om det är demokratisk fred som existerar (Esaiason, 2004: 40)

Våra operationaliseringar av huruvida demokratisk fred existerar i Guatemala blir de tre av totalt tolv avtal i fredsfördraget som vi anser har möjligheten att mäta förekomsten av demokratisk fred. Vi anser att validiteten är högst i dessa tre delarna eftersom de kan sammanlänkas väl med vår definition av demokrati, eller som metodlitteraturen lär oss; hur väl våra operationella indikatorer stämmer överens med vår teoretiska definition (Esaiasson, 2004: 61). Genom att vi undersöker dessa tre anser vi att undersöker det vi ämnar - om fredsavtalet har lyckats implementera demokratisk fred.

Med den forskningsdesign som vi har antagit anser vi oss ha hög intersubjektivitet, eftersom vi själva menar att vårt tillvägagångssätt i undersökningen är lätt att följa och det material vi använt oss av är tillgängligt för alla (Teorell, 2007: 54).

I insamlandet av material har vi valt att främst använt oss av fredsavtalet som primärmaterial, det är den centrala utgångspunkten i vår uppsats. Vidare använder vi oss av rapporter från flera olika organisationer, såväl statliga som icke-statliga. Rapporterna behandlar såväl implementeringsprocessen som det nuvarande tillståndet i Guatemala.

2 Demokratisk fred och Guatemalas fredsavtal

Teorin om den demokratiska fredens grunder kan spåras tillbaka ända till några av upplysningstidens stora tänkare; Thomas Hobbes, Adam Smith och John Locke. Men det är till den amerikanske presidenten Woodrow Wilson som man idag tillskriver införandet av teorin till det moderna fredsbyggandet eftersom han blev den första statsledaren att förespråka teorin när han såg till att principen blev en av byggstenarna till Versaillesfreden efter första världskriget (Paris, 2004: 41)

Teorin är i sig väldigt okomplicerad. Den består helt enkelt av uppfattningen att demokratiska stater är fredligare än stater med annat styrelseskick. Men den mest spridda tolkningen av teorin påstår att demokratiska stater inte krigar med andra demokratiska stater, teorin är alltså kanske mest bekant som en lösning på mellanstatliga konflikter (Leftwich, 2005: 687). Anledningen till att den är det kan man åter spåra till president Wilson och den amerikanska utrikespolitik som gjorde teorin känd som konfliktlösare där lösningen bestod i att implementera demokrati i de stridande länderna.

Men teorin är ingalunda allena gällande för mellanstatliga konflikter. Teorin bygger lika mycket på att demokratier är fredligare i sin utrikespolitik som i sin inrikespolitik, vilket innebär att med den jämlikhet, rättvisa och frihet som demokrati bygger på minskar även risken för missnöje bland statens befolkning, vilket i sin tur är en förutsättning för ett fredligt samhälle (Paris, 2004: 41, 43).

Under det sena 80-talet och 90-talet, eller vad som är mer känt som tiden efter kalla kriget, blev teorin åter populär som modell för konfliktlösning hos länderna i väst och inom ickestatliga organ, vilket innebar att de allra flesta fredsavtal som förhandlades fram med hjälp av det internationella samfundet under den tiden bygger i mer eller mindre utsträckning på teorin om den demokratiska freden (Leftwich, 2005: 687f; de Zeeuw, 2005: 482).

Guatemalas fredsavtal, vars förhandlingar påbörjades 1990, bygger således också på just att staten ska släppas fri och att de demokratiska krafterna ska råda (avtalet). Dessutom beslöts det, i likhet med många andra tidsenliga fredsavtal, att man samtidigt skulle frigöra ekonomin och införa marknadsekonomi i landet. Genom internationell assistans från bl a världsbanken och internationella valutafonden förhandlade man fram ett avtal som skulle lyfta den guatemalanska ekonomin, och i kölvattnet av ekonomisk utveckling skulle de demokratiska institutionerna blomstra upp och befästa freden (Paris, 2004: 113, 130).

För att kunna ligga inom ramen för de restriktioner som den här uppsatsen är bunden av har vi varit tvungna att begränsa oss i vår utvärdering av fredsavtalet.

Vi har valt ut tre av de tolv delar som Guatemalas fredsavtal bygger på. Vi har valt dem utifrån ett avvägande av vilka delar som vi anser spegla viktigare aspekter i just demokratiseringen av ett land än de andra gör.

Gällande den socioekonomiska delen av avtalet har vi valt den för att det kanske överhuvudtaget är den viktigaste delen av alla; det socioekonomiska avtalet adresserar de extrema orättvisor som finns i landet och som var en av de främsta orsakerna till inbördeskrigets utbrott. Dessutom behandlar delen de ekonomiska bestämmelserna; de vars uppgift är att utveckla Guatemala och som den nya demokratin ska byggas på.

Vi valde avtalet om stärkandet av samhället och militärens roll främst eftersom det är i samhället som demokratin kommer till bruk. Det är samhällets medborgare som styr den demokratiska staten och genom att ge dessa en mer framträdande roll uppfyller man demokratiseringens krav. Dessutom är militärens nedtonade roll i ett land som Guatemala av stor vikt eftersom det tidigare var statens viktigaste politiska redskap.

Slutligen anser vi att det är av stor vikt för en demokratisk stat att systemet vilar på en stabil konstitution samt att folkets röst är fri och att den blir hörd på ett korrekt sätt, vilket är anledningen till varför vi valde den sista delen i vår undersökning; delen om reformeringen av konstitutionen och valsystemet.

Konfliktens bakgrund

Den öppna konflikt som fredsavtalet i december 1996 formellt avslutade, tog sin början redan på det tidiga 60-talet, då gerillagrupperingar på landsbygden i Guatemala bestämde sig för att revoltera mot det militärstyre som hade makten i Guatemala vid den tiden och som grovt utnyttjade den fattiga befolkningen i landet.

Det var efter att en demokratiskt vald regering, ledd av en frihetskämpe vid namn Jacobo Arbenz, 1954 hade blivit omkullkastad i en kupp orkestrerad av CIA (eftersom det mäktiga landet i norr hade fått väldigt begränsat inflytande i landet av den nya regeringen) som en hel rad av högervidna regeringar, med militären som sitt främsta politiska verktyg, skulle komma att kontrollera makten i över tre decennier (Paris, 2004: 129, Gauster, 2007: 1522).

De olika gerillornas våldsamma kamp mot staten blev reaktionen på detta orättvisa övertagande och inbördeskriget som följde karaktäriserades av grovt våld och massiva övergrepp på befolkningen, främst på indianbefolkningen där gerillorna hade sitt starkaste fäste, från militärens sida med nerbrända byar, dödsskvadroner som utförde skenavrättningar, tvångsförflyttningar och godtyckliga arresteringar som exempel.

Konflikten fortlöpte på detta vis, med det tidiga åttiotalet som en sorts höjdpunkt i vidrigheterna, ända fram till den sjunde augusti 1987 då flera centralamerikanska regeringar träffades i Esquipulas i Guatemala för att diskutera fram lösningar på de konflikter som rasade på flera håll i regionen. Det var vid detta möte som den dåvarande presidenten för Costa Rica, Oscar Arias - som senare fick Nobels fredspris för sitt arbete med att skapa fred i Centralamerika, lade fram en fredsplan som skulle kunna ligga som fredsavtalsmall till flera av de centralamerikanska ländernas inbördeskrig, även Guatemalas (Paris, 2004: 112).

Den guatemalanska regeringen godtog planen och med hjälp av internationella medlare satte förhandlingarna igång 1990 med att försöka komma överens om en gemensam fredsplan mellan den guatemalanska staten och den största gerillagruppen i landet, Unidad Revolucionaria Nacional Guatemalteca (URNG). Förhandlingarna tog sex år, där man längs med vägen upprättade och kom överens om de olika delmålen för avtalet. 1994 blev FN in som aktör då man startade ett organ, MINUGUA¹, vars uppgift blev att övervaka både förhandlingarna och implementeringen av fredsavtalet (Paris, 2004: 130). MINUGUA lämnade Guatemala 2003.

---

¹ UN Human Rights Verification Mission in Guatemala

3 Implementeringen av fredsavtalet

3.1 Agreement on Socio-Economic Aspects and the Agrarian Situation

Denna del av fredsavtalet är måhända det mest ambitiösa med fler uppsatta åtaganden, över 150 stycken, för båda parterna än någon annan av de andra delarna i fredsavtalet. Det skrevs under den sjätte Maj 1996, efter mer än ett år av förhandlingar mellan den Guatemalanska staten och URNG (Salvesen, 2002: 15).

Guatemala är, och har alltid varit, ett land som präglats av svåra sociala klyftor och ojämnlighet i samhället med utspridd fattigdom och dåliga levnadsförhållanden som följd. Syftet med överenskommelserna i den här delen av fredsavtalet var att dels att upprätta regler som skulle förbättra de sociala förhållandena i samhället samt att skapa makroekonomisk utveckling genom att reformera fördelningen av den ägda mark i landet.

Vi tittar lite närmre på fyra temaområden av fördraget: Inkludering; social utveckling; jordbrukssituationen; samt modernisering av statsapparaten.

3.1.1 Inkludering

Kvinnors status

Kvinnors diskriminerade ställning i samhället erkänns tidigt i denna del av fredsavtalet och åtaganden för att bekämpa detta stipuleras samtidigt. För att implementera dessa åtaganden skapades dels ett nationellt forum för kvinnor, för att garantera deras möjligheter till politiskt deltagande, samt ett statligt organ med uppgift att förbättra jämställdheten i både samhället och staten, The Presidential Secretariat for Women (MINUGUA, 2002: §§ 52, 54).

Trots dessa prestationer är jämställdheten låg i Guatemala. Endast 14 av 158 ledamöter i kongressen är kvinnor. Landet har Latinamerikas näst högsta siffror för analfabetism bland kvinnor, trots överenskommelser i fredsavtalet om lika möjlighet för kvinnor till utbildning, varav större delen av dessa är ursprungsbefolkning. Färre kvinnor avslutar sin utbildning eftersom de tvingas hoppa av för att arbeta för sin överlevnad, samtidigt som arbetsförhållandena är klart sämre för kvinnor än för män (EU, 2007: 12).

3.1.2 Social utveckling

I första hand stipulerar överenskommelserna gällande social utveckling i landet att staten skall tillsätta mer resurser och höja budgetarna för samtliga områden. Detta har blivit implementerat till viss mån då man gjort framsteg inom främst utbildningssektorn (EU, 2007: 11), men man inte har nått upp till de önskade nivåerna inom vården eller för bostadsbyggande.

Utbildning

Genom lanseringen av en omfattande strategi för utbildningsväsendet tillsammans med representanter från civilsamhället år 2000 visade staten upp god vilja att förbättra förhållandena inom skolväsendet (MINUGUA, 2002: § 41). Men fortfarande har åtaganden som stipulerades i fredsavtalet ännu inte implementerats som t ex minst tre års skolgång för alla barn i åldrarna 7 – 12 år och det finns ännu bara flerspråkig utbildning för mindre än 10 % av ursprungsbefolkningen (i Guatemala talas 26 olika språk).

Till framgångarna kan dock tilläggas att man nästan uppnått målet om läskunnighet bland 70 % av befolkningen med 69,1 % och man har, i enlighet med fredsavtalet, arbetat fram en mer multikulturell läroplan med korrekta uppgifter om inbördeskriget (EU, 2007: 11).

Vård

Överenskommelserna i fredsavtalet gällande vården stipulerar att den allmänna vården ska förbättras genom ökat tillskott av resurser, decentraliserad sjukvård och ökad tillsyn för landsbygden samt att förebyggande strategier ska tillämpas i större utsträckning. Budgeten har inte nått sitt mål, som skulle vara 1,3 % av landets BNP, vilket påverkar situationen i sin helhet och bidrar till att svåra sjukdomar som malaria, mässling och HIV/AIDS fortsätter att spridas samt att undernäringen breder ut sig bland de fattiga (EU, 2007: 11).

Däremot har förhållandena för befolkningen på landsbygden förbättrats genom uppkomsten av ett vårdssystem (SIAS) som med hjälp från lokala NGOs kan nå ut till områden där det inte finns allmänna vårdanläggningar (MINUGUA, 2002: § 46). Men fortfarande når de långt ifrån alla, och cirka 20 % av befolkningen, runt två miljoner människor, har fortfarande ingen kontakt med vare sig statlig sjukvård eller SIAS (EU, 2007: 11).

Arbetsförhållanden

Framsteg gjordes i Guatemala när minimilönen höjdes i enlighet med fredsavtalet och nya reformer av arbetslagarna har godtogs av kongressen (MINUGUA, 2002: § 58), samtidigt som man dessutom ratificerade ILO²-konvention 182 gällande uteslutandet av de grävsta formerna av barnarbete.

Trots detta är sanningen att i Guatemala råder den största förekomsten av barnarbete i Sydamerika, en tredjedel av barnen i skolålder tvingas arbeta i jordbruk eller fabriker (Freedom House, 2007). Dessa barn utgör i sin tur en femtedel av den totala arbetsstyrkan i Guatemala.

---

² International Labour Organization

3.1.3 Jordbrukssituationen

Landsbygdens utveckling

Uppgårelsen om jordbruksreformer i fredsavtalet stipulerar en ökad tillgång till landområden för de fattiga, speciellt för tvångsförflyttade och medlemmar ur den demobiliserade gerillan. Den föreskriver upprättandet av en jordbruksfond vars syfte skall vara att förse dessa människor med mark och gårdar som de kan föra sitt jordbruk på genom t ex belåning till förmånliga villkor och allmänna uppköp av jordområden.

I Maj 1999 upprättades en sådan fond, FONTIERRAS, efter ett godkännande av kongressen erkänns den som ett fristående organ med egna resurser (Gauster, 2007: 1523) Bara två år senare hade fonden redan förmedlat över hundra gårdar till över tiotusen familjer (MINUGUA, 2002: § 61). Men, som i likhet med andra områden i Guatemala, saknar fonden tillräckliga finansiella medel, och får sällan hela det belopp som dess statliga budget fastställt. Denna negativa påverkan har yttrat sig genom att det politiska klimatet på landsbygden har blivit alltmer ansträngt eftersom fonden inte kan leva upp till de krav och behov som existerar, utan kan endast tillmötesgå cirka 19 % av de önskemål om lån som finns (Gauster 2007: 1524).

För att lösa sådana spänningar och konflikter på landsbygden har man, i enlighet med fredsavtalet, upprättat ett konfliktlösningsorgan, CONTIERRA, som har visat sig vara effektivt för snabba och rättvisa resolutioner på dispyter, men precis som med FONTIERRAS, saknar CONTIERRA resurser; såväl mänskliga och tekniska som finansiella, vilket innebär att de inte kan spela den effektiva roll som den var avsedd att göra eller ha tillräcklig påverkan i de områden där den behövs mest (Salvesen, 2002: 16; EU, 2007: 50).

Fredsavtalet stipulerade dessutom en förpliktelse för den Guatemalanska staten att upprätta ett nationellt register över äganderätter och jordområden. Ett sådant register skulle säkra små jordägare på landsbygden juridiskt, men elva år senare har det ännu inte implementerats något sådant register (EU, 2007: 14). Dessutom har det inte upprättats några jordbrukslagar, man har inte återtagit landområden som konfiskerats illegalt under inbördeskriget och man har inte skapat några juridiska säkerhetsåtgärder för gemensamma landområden skötta av grupper ur ursprungsbefolkningen.

3.1.4 Modernisering av statsapparaten

Skattepolicy

För att kunna genomföra de stora åtaganden som fredsavtalet föreskriver, kom man under förhandlingarna överens om ett förslag gällande förändrade skatteregler som den Guatemalanska staten åtog sig att implementera. Specifikt stipulerar fredsavtalet att åtgärder för att höja statens inkomster från skatter ska genomföras med upprättandet av nya skattelagar. Det övergripande målet för Guatemalas ekonomiska utveckling, som fredsavtalet har stipulerat, är 6 % årlig ökning och för att nå detta mål bestämdes det även att man skulle höja statens

skattenivåer från 8 % till 12 % av landets bruttonationalprodukt innan år 2000 (Salvesen, 2002: 17).

Eftersom planen var att det nya skattesystemet skulle bidra i stor mån till finansieringen av de andra förändringarna i samhället, satte den Guatemalanska staten tidigt igång med att konstruera åtgärder för att uppnå de krav som fredsavtalet stipulerar, varav undertecknandet av *”the Fiscal Pact for a Future with Peace and Development”* i maj 2000 anses som ett av de viktigaste stegen mot implementering av fredsavtalets mål (MINUGUA, 2002: § 65). Dessutom godtog kongressen senare samma år ett paket med lagar och åtgärder som skulle stärka statens förmåga att stävja korruption och minska möjligheterna för skattesmitare.

Men trots dessa framgångar under det tidiga tjugohundratalet har det inte fortsatt i samma fagra stil under de följande åren fram till idag. Trots att skattehöjningar har implementerats av staten har de ännu inte lyckats att höja dem till det mål, 12 % av BNP, som fredsavtalet fastställt (Rettberg, 2007: 474). Med sin nuvarande nivå på 10,3 % av BNP har Guatemala några av de lägsta skatterna i hela Latinamerika (IDB, 2004: 17) och är därmed också ett av de länder som spenderar minst på att förbättra samhället, motsvarande 4,5 % av sitt BNP, i Latinamerika, vilket är långt ifrån tillräckligt för att de ska kunna nå upp till de mål som fredsavtalet stipulerar (EU, 2007: 13). Tillika har landet inte heller lyckats nå upp till de mål om ekonomisk utveckling som fredsavtalet har stadgat om 6 % årlig ökning av bruttonationalprodukten; 2006 ökade ekonomin med 4,6 % (Freedom House, 2007).

3.2 Agreement on the Strengthening of Civilian Power and on the Role of the Armed Forces in a Democratic Society

Denna del av fredsavtalet syftar till att försöka skapa förutsättningar för en hållbar demokratisk fred och genuin försoning genom hela samhället. Delen är baserad på uppbyggnaden av respekt för mänskliga rättigheter, skillnaden mellan olika grupper i landet och deras gemensamma mål att överkomma bristen på sociala, ekonomiska och politiska möjligheter. Bristen på dessa möjligheter underminerar inte bara freden i landet utan också demokratin och dess utveckling.

Dessutom ämnar denna del av avtalet att se till att personer med folkvalda positioner sköter sitt ämbete på lokal, regional och nationell nivå. Just stärkandet av den civila makten i Guatemala ska leda till ett tydligare uttryck av folkviljan genom att t ex stärka de politiska rättigheterna och den lagstiftande makten. Man avser också i denna del att upprätta och utveckla stärkandet av det juridiska systemet och upprättandet av en fungerande rättstat, som i sig ger en ökad allmänssäkerhet med fria mänskliga rättigheter.

Den här delen av fredsavtalet behandlar också betydelsen av de väpnade styrkorna som landet fogar över och deras roll i en demokratisk nation. Det

stipuleras att militären i en demokrati inte ska ägna sig åt polisiära uppdrag utan främst skydda nationen mot utomstående hot samt att skydda gränserna både på land och till havs.

Denna del av fördraget består av fem olika temaområden: staten och dess system att regera med; den lagstiftande grenen; rättssystemet; exekutiva grenen; operationellt hänsynstagande till upphörandet av den väpnade konflikten. Dessa olika temaområden ska vi nu titta lite närmare på.

3.2.1 Staten och regeringsformen

I detta tema av avtalet avser man att försöka modernisera och reformera statens sätt att utöva sin makt. Stor vikt läggs vid att organisera de olika delarna av staten; den lagstiftande, den exekutiva och den juridiskt dömande makten; så de inte underordnas varandra utan står på samma nivå, är fristående från varandra och att deras principer respekteras (Avtal). Samtidigt är det viktigt att de olika grenarna kan koordinera sin verksamhet för att försäkra invånarna i Guatemala frihet, rättvisa, säkerhet, fred samt möjlighet till personlig utveckling (Avtal). Viktigt är också att dessa institutioners arbete verkar för att ingen person från den sociala sektorn, militära styrkorna eller någon politisk rörelse kan utnyttja dessa institutioners för egen vinning.

3.2.2 Den lagstiftande grenen

I den här delen av avtalet talas det om att skapa en legitimitet för den lagstiftande makten genom att stifta lagar i enlighet med folkets intresse, föra en öppen diskussion om viktiga nationella frågor, representera folket samt dess ansvar mot andra grenar av staten (Avtal). Den lagstiftande makten ska tillhöra kongressen i Guatemala eftersom denna spelar en fundamental roll i representationen av folket (Avtal).

Man avser även starta en multipartiell myndighet som ska ansvara för att reformera, modernisera samt förhöja den lagstiftande maktens arbete.

3.2.3 Rättssystemet

Temat som rör rättssystemet eller den juridiskt dömande makten avses att reformera administrationen av rättvisa i landet. Reformerna ska modernisera systemet men främst verka för att stoppa korrupktion och verksamhet som har dolt detta. Man skall även eliminera den straffrihet som vissa individer i samhället besuttit. Dessutom måste likhet inför lagen prioriteras, och då främst när det gäller tillgång till rättssystemet, opartiskt användande av lagen, opartiska domare och rättssystemets integritet (Avtal).

3.2.4 Exekutiva grenen

Den exekutiva grenen eller regeringens operationella åtagande i detta tema delas upp i sex delar.

Första delen beskriver en säkerhetsagenda som ger regeringen ansvar att verka för medborgarnas säkerhet från både externa och interna hot samt verka för individens möjlighet till ekonomisk utveckling, social rättvisa, socialt deltagande och det främsta; att verka för demokratiskt institutionsbyggande som ska föra landet från osäkerhet (Avtal).

I den andra delen stipuleras vidare åtaganden om allmän säkerhet när det gäller att skapa ett opartiskt polisväsende.

Tredje delen ger regeringen kontrollen över de väpnade styrkorna samt nedrustning och anpassandet av militären för landets behov (Avtal).

Den fjärde delen behandlar presidentskapet och då främst kontrollen över när de väpnade styrkorna ska användas samt vad kongressen roll ska vara i sammanhanget. Presidenten måste hålla kongressen underrättad i detta sammanhang och fredsavtalet stipulerar även att kongressen har möjlighet att ställa sig över presidentens order och avbryta en militär operation (Avtal).

Femte delen av den exekutiva grenen behandlar instiftandet av övervakande organ över landets olika underrättelsetjänster samt deras åtagande att inte kränka civila rättigheter.

Den sjätte delen avser att skapa en professionalism bland folkvalda och tjänstemän för att motverka korrupcion och stipulerar ett åtagande om att lagstifta mot detta (Avtal).

3.2.5 Utfall av ovanstående

Vad det gäller implementeringen av dessa tre olika grenar i fredsavtalet; den exekutiva, lagstiftande maktens samt rättsystemets uppgifter; kan man sammanfatta processen som att den har varit problematisk. Dock har många doktriner och åtagande rörande den juridiska reformen implementerats samt etableringen av en kommission som följer upp arbetet kring moderniseringen av rättssystemet (Salvesen 2002:12). Grunden i reformerna i dessa tre grenar i statsapparaten var att försöka motverka korrupcion och trots prioriteringarna är detta stora problem fortfarande i stor utsträckning aktuellt i Guatemala. Ineffektivitet präglar rättsystemet till följd av korrupcion, partiska domare och åklagare (Freedom House, 2007).

Problem finns fortfarande med straffrihet bland förbrytare från inbördeskriget, då främst gällande brott mot mänskliga rättigheter (Salvesen 2002:12). Dessutom kvarstår problemen gällande skapandet av institutioner som ska övervaka statsmakten och skapa transparens i systemet.

Att skapa ett polisväsende som ska upprätthålla säkerheten i landet har inte gått bra. Även inom den nationella poliskåren råder utbredd korrupcion och i många fall använder regeringen fortfarande militären för att motverka interna säkerhetsproblem (Freedom House, 2007).

3.2.6 Militären

Innanför ramen för detta tema i denna del av fredsavtalet avser man att ta itu med militärens fortsatta roll i Guatemala efter den väpnade konfliktens slut. Militärens roll i Guatemala har sedan femtiotalet spelat en avgörande roll, måhända den enda rollen i landets politiska liv. Inte förrän mot slutet av åttiotalet tonades militärens ställning ned något när det autokratiska styret övergick till en mer civilt influerad regim. Dock fanns militären kvar som en maktfaktor i landet ända fram till inbördeskrigets slut i mitten på nittiotalet (Ruhl, 2005: 1).

På grund av militärens stora inflytande i Guatemalas historia sattes stor betydelse vid denna del av fredsavtalet. Man syftar till att minska budgeten för de väpnade styrkorna och därmed även reducera storleken av landets militär med 33 % i förhållande till dess storlek 1997 då fredsavtalet skrevs under. Stora nedskärningar ska alltså göras i militären som i sin tur leder till arbetslöshet bland före detta militärer. Därför stipulerar fredsavtalet att regeringen skall sysselsätta dessa tidigare yrkesmilitärer med nya arbeten eller andra åtgärder för att undvika arbetslöshet bland f d militärer (Avtal).

Förändringen av militären skulle i och med detta avtal ge den en mindre roll i det politiska livet samt att se till att militären stod under civil kontroll.

I vilken mån har då målen implementerats? Just på denna punkt angående de väpnade styrkornas roll inom staten har det gått både delvis bra och delvis dåligt. Man lyckades minska militärens storlek redan 1997. Dessutom upplöste man militärpolisen som hade för vana att lägga sig i polisens ärenden. Det stora problemet har dock varit att minska militärens roll i interna säkerhetsproblem. Fortfarande används militären vid tillfällen som ett instrument att hantera rent polisiära uppgifter (Salvesen, 2002: 10).

Ett stort problem vad det gäller de väpnade styrkorna i Guatemala har varit att få militärpersonal till att svara inför civila domstolar och ställa sig under civila lagar. Tidigare, under åren då militärens inflytande var stort, ställdes all militärpersonal under militärens jurisdiktion och dömdes av militärdomstol. I och med fredsavtalet skulle även militärpersonal kunna ställas inför rätta i en civil domstol. Men åtagandet har inte lyckats på grund av den osäkerhet som existerar bland civila domare och åklagare i landet. Detta gäller främst när det gäller att åtala militärer för brott mot mänskliga rättigheter under inbördeskriget och korruption (Ruhl, 2005: 78).

Man har även haft problem med att skapa institutioner som övervakar militären och det tillåts fortfarande väldigt liten insyn i verksamheten. President Arzu, som innehade presidentskapet innan millenniumskiftet lyckades minska militärens storlek och minskade även dess budget men dock lyckades han inte minska militärens betydelse i interna säkerhetsproblem. För detta krävdes en konstitutionell förändring och en omröstning upprättades i anslutning till valet 1999. Förslaget blev dock nedröstat (Ruhl 2005: 67).

Efter Arzu tillträdde president Portillo som tillhörde ett konservativt parti (FRG) som inte hade något större intresse av att minska militärens betydelse eller öka det civila rättssystemets befogenheter över militären (2005: 71). Problem har

också förekommit med att tillsätta civila på poster som har inflytande över militären, som t ex poster inom försvarsministeriet. Dock lyckades President Oscar Berger som valdes 2004 att starta om reformerna av militären och under sin första månad som president låta 500 höga officerare att gå i pension samt att minska de väpnade styrkornas omfång ytterligare, från 27 000 anställda till 15 500 (EU, 2007: 8). Dessutom har Berger-administrationen skurit ner militärens budget ytterligare; till 0.33 % av landets BNP, vilket är lägre än den nivå som fredsavtalet stipulerar, 0.66 %.

3.3 Agreement on Constitutional Reforms and the Electoral Regime

Denna del av avtalet är uppdelad i två delar, en del som lägger kraft vid reformer av konstitutionen och den andra delen lägger vikt vid val och reformer av dessa. Vi ska nu titta närmare på dessa två delar.

3.3.1 Konstitutionella reformer

Den konstitution som existerade i Guatemala innan fredsavtalets uppkomst framhöll statens roll att respektera politiska och mänskliga rättigheter. Även framhöll den säkerhet, rättvisa, jämlikhet och frihet bland alla medborgare i Guatemala. Mänskliga rättigheter hade en central plats i konstitutionen. Men eftersom de regeringar som styrde innan fredsavtalet kommit till världen kunde bortse från de reglerna beslöts det även i december-1996-fredsavtalet att man skulle reformera konstitutionen och konstruera en fundamental bas för försoning i samhället med hjälp av en fungerande rättsstat, demokrati och en observant och strikt respekt för mänskliga rättigheter (Avtal).

Reformerna ska i sig leda till att stoppa straffriheten som existerat och att på en nationell nivå institutionalisera en kultur av fred som är baserad på gemensam tolerans och gemensamma intressen för fred.

Dock är fokus i detta avtal de konstitutionella tilläggen när det gäller ursprungsbefolkningens rättigheter och integration i samhället. Det handlar t ex om hur många språk det officiellt finns i landet och som myndigheterna ska använda sig av samt det viktigaste; det officiella erkännandet av dessa olika språk. Även religionsfrihet läggs till och officiellt erkännande av olika religioner som finns bland ursprungsbefolkningen (Avtal).

Implementeringen av denna del av avtalet har även här gått trögt. De konstitutionella ändringar som skulle göra Guatemala till en multietnisk nation genom att bli erkänna och inkludera de olika ursprungsbefolkningarna har inte gjorts. Detta togs upp i folkomröstningen 1999 men röstades ned (Salvesen 2002: 14). Man har lyckats starta kommissioner som utreder erkännandet av fler språk

men inte reformerat konstitutionen i denna riktning (Salvesen 2002: 14). Konstitutionen garanterar religionsfrihet men trots att detta har implementerats diskrimineras och trakasseras ofta ursprungsbefolkningens religionsutövande öppet (Freedom House, 2007). Den strikta respekt som skulle visas för mänskliga rättigheter och skulle implementeras i konstitutionen har inte lyckats och många av dem som bryter mot dessa brott går fria. Brott mot mänskliga rättigheter sker fortfarande genom t ex ”sociala rensningar” av gatorna då gatubarn och andra hemlösa mördas (SIDA, 2006: 38).

3.3.2 Valordning

I denna del av avtalet ska valordningen i Guatemala förbättras och det står i avtalet att folkliga val är det essentiella instrumentet som ska föra Guatemala mot en fungerande och deltagande demokrati (Avtal). Med detta avtal ska problem som otillförlitlig information vid val, svårtillgänglig väljarregistrering, bristande information om valet och dunkla valprocesser överbyggas. Lagar och institutioner ska bidra till ökad transparens i valprocessen (Avtal).

För att få valordningen att fungera ska en ”Electoral Reform Commission” upprättas vars uppgift ska vara att konstruera ett nytt system för väljarregistrering samt träna personal som ska vara involverade i valen. Till kommissionens uppgifter ligger även att utbilda väljare i hur man röstar och betydelsen av att delta i röstningen. Det ska även startas en ”Supreme Electoral Tribunal” som ska vaka över hela processen och se till att den följer valsysteemets lagar och förordningar. Denna tribunal ska innehålla en representant från varje parti i parlamentet och ordförandeskapet ska alternera bland dessa medlemmar (Avtal).

I det senaste valet i Guatemala (2007) ökade valdeltagandet i Guatemala från 50 % till 60 %. Man lyckades mobilisera landsbygden och fler kvinnor. Dessutom har man lyckats med att implementera en ny vallag som decentraliserar vallokalerna och detta genomfördes med gott resultat (svenska ambassaden).

Oro fanns för att våldet som präglar samhället skulle påverka valet men valet gick relativt lugnt till. Tidigare har trenden varit att valdeltagandet sjunkit på grund av bristande tilltro för staten och dess ineffektivitet att lösa problem som kriminalitet, våld och korruption (SIDA, 2006: 38). Men i och med 2007 års presidentval steg valdeltagandet vilket troligtvis var en följd av ”Electoral Reform Commissions” arbete med att höja standarden på valet.

4 Demokratisk fred i Guatemala?

Fredsavtalets övergripande mål var att få slut på den väpnade konflikt som hade rasat i landet. Fred skulle skipas med hjälp av demokrati som i och för sig redan existerade i landet men inte var fullkomlig på något sätt. Skapandet av en fullvärdig demokrati skulle leda till att man i fortsättningen skulle lösa motsättningarna som existerade i landet med fredliga medel, genom t ex politiska processer. I enlighet med tesen om den demokratiska freden skulle man uppnå tanken att demokratier är fredligare genom att implementera fredsavtalet.

Om vi börjar med att titta lite närmre på de punkter som är mer direkt relaterade med den väpnade konflikten har implementeringen av fredsavtalet varit framgångsrikt. Inbördeskriget har upphört, och det har inte varit ett endaste återfall av våldsamheter mellan militär och gerillor³ (Paris, 2004: 113, 130). Man har även gjort framsteg med att tona ned militärens roll och omfattning, vilket är ett positivt steg framåt eftersom militären användes i stor utsträckning av staten för att kontrollera befolkningen under inbördeskriget (EU, 2007: 8). Men ett påstående att säkerheten i landet har ökat speglar inte sanningen.

Att skapa säkerhet för invånarna i Guatemala var ambitionen med skapandet av en fungerande rättstat. En objektiv rättstat är en grundpelare i en stabil demokrati men implementeringen av en sådan låter vänta på sig i Guatemala. Det är ett svagt och korrupt rättssystem som råder i Guatemala och det sätter käppar i hjulen för de reformer som behövs drivas igenom för skapandet av rättsäkerhet i landet.

Polisväsendet klarar inte av att hantera den grova kriminalitet som växer i landet och trots att inbördeskriget är slut så plågas det guatemalanska samhället fortfarande av utbredd våld och det begås idag lika många mord per år i Guatemala som det gjorde under inbördeskrigets dagar (EU, 2007: 9; SIDA, 2007: 3). Till följd av detta har poliskåren vid tillfällen tagit hjälp av militären, i strid mot fredsavtalet som stipulerar att militären inte får användas mot interna säkerhetshot; vilket i sig kan tolkas som ett säkerhetshot mot den egna befolkningen. Dessutom har den misslyckade implementeringen av rättigheter för ursprungsbefolkningen lett till att hela den delen av befolkningen, som är en klar majoritet, i princip står utanför det nationella rättssystemet.

Vidare kan man konstatera att problemen med kriminalitet skapar bekymmer på flera håll i samhället och implementeringarna som skulle skapa en fungerande

---

³ Dessutom har den största gerillagruppen, URNG, demobiliserats och fungerar nu i landet som en legitim politisk rörelse.

rättstat har fått konsekvenser i andra delar i samhället. T ex har valen i landet tidigare störts av kriminellt våld och farhågor för störande våld fanns även inför valet 2007. Dock kunde valet genomföras i september utan några större störningar (Swedenabroad).

De reformer av valsystemet är i övrigt kanske de som sett mest framgångar för demokratin i Guatemala. Det har sedan 1997 hållits fria val i Guatemala, helt i enlighet med demokratins föreskrifter och trots tidigare svagt valdeltagande, med 1999 års folkomröstning som lågvattenmärke med endast 18.5 %, har deltagandet årligen ökat vilket är en indikator på att även ursprungsbefolkningen försöker ta större del i valprocessen (MINUGUA, 2002: §7, §11, §12).

Vid en övergripande granskning av det guatemalanska samhället blir det väldigt klart att Guatemala fortfarande präglas av extrem ojämlikhet.

Omkring 10 % av de rikaste i landet står för nästan hälften av den totala inkomsten; de rikaste 20 % står för två tredjedelar (<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2045>). Därtill bör nämnas att 80 % av hela befolkningen i Guatemala lever i fattigdom och två tredjedelar av dem, runt 7,5 miljoner människor, lever i extrem fattigdom.

Vidare kan poängteras att 2 % av landets farmar kontrollerar 57 % av marken i landet och har en yta på i genomsnitt 194 hektar, medan 87 % av alla farmar med en genomsnittsyta på 1,2 hektar endast kontrollerar 16 % av marken (Gauster, 2007: 1521). Det är den näst mest ojämlika fördelningen av åkermark i Latinamerika.

Guatemala ligger på 118:e plats i FN:s Human Development Index, vilket är näst sist av alla länder i Latinamerika.

Alltså kan man konstatera att de åtaganden som skulle förbättra de sociala delarna av samhället inte har implementerats i den fulla grad som fredsavtalet stipulerar. För trots flera uppstartade organisationer, fonder och organ med syften för att verka för ett förbättrat samhälle har förändringen varit mager. Kvinnor är fortfarande väldigt utsatta i samhället, för såväl våld, trakasserier och diskriminering; utbildningsnivåerna har visserligen ökat, men har efter elva år ännu inte nått upp till de nivåer som de ska; vården är fortfarande inte tillgänglig för alla; barnarbete förekommer; och de åtgärder som har satts in för att förbättra livet på landsbygden har haft väldigt liten inverkan och alltför få gårdar har förmedlats till fattiga och behövande familjer.

Det demokratiska och inkluderande samhälle som fredsavtalet höjer upp som ett av de övergripande målen har inte infunnit sig i Guatemala sedan avtalet skrevs under.

Slutligen kan man konstatera att den skattehöjning som fredsavtalet stipulerade inte har implementerats och att det har medfört stora konsekvenser för implementeringen som helhet.

Staten har inte lyckats nå upp till den skattenivå på 12 % av BNP som avtalet stipulerade vilket är väldigt dåligt för landet eftersom 12 % ändå är för lågt för att verkligen kunna förändra situationen för de fattiga i Guatemala. Analytiker anser att man måste höja nivån till 20 – 25 % för att kunna göra någon verklig nytta,

vilket är en nivå som är normalnivån för många andra länder (SIDA, 2007: 3). Detta ställt i kontrast till statens oförmåga till att höja skatten till den i sammanhanget blygsamma nivån 12 %, visar på vilka problem som den uteblivna implementeringen av ny skattepolicy har för landet; den guatemalanska staten är en av de stater som spenderar minst på sociala förbättringar i hela världen.

Implementeringen som helhet anses ha påverkats av den uteblivna skatthöjningen eftersom tanken var ju att statens inkomster skulle öka med en höjd skattenivå, och att dessa skulle finansiera de förändringar som fredsavtalet stipulerade; men resultatet har blivit en stat som saknat de resurser som krävts för att till fullo implementera avtalets mål eller stödja de organ, fonder och reformer som upprättats. Enligt en undersökning 2002, fem år efter att fredsavtalet satts i verket, ansåg 53 % av den guatemalanska befolkningen att fredsavtalet inte hade medgjort någon förändring överhuvudtaget (Sieder, 2002: 1).

5 Slutsatser

Som nämndes i kapitel två bygger det guatemalanska fredsavtalet på att fred ska skipas genom demokrati, m a o i enlighet med teorin om den demokratiska freden. Alltså är fredsavtalets framgångar måttet på den demokratiska fredens förekomst i Guatemala; när avtalets mål har implementerats ska stabil demokrati existera.

Risken med att skapa ett fredsfördrag som bygger på införandet av marknadsdemokrati som ska konsolidera freden med hjälp av ekonomisk utveckling är att den ekonomiska utvecklingen inte gynnar alla (Kanbur 2006: 6). Skulle den ekonomiska utvecklingen inte gynna hela samhället och i stället förstärka klyftor finns en större risk för konflikt eftersom samhälleliga klyftor kan skapa ett missnöje som kan leda till konflikt (Kanbur 2006: 6).

I den ursprungliga versionen av fredsavtalet stipulerades det att målen skulle vara implementerade inom en treårsperiod. Nu har det gått elva år och fredsavtalet är fortfarande inte till fullo implementerat. Guatemala är en demokrati med haltande institutioner. De är inkompetenta och underfinansierade och den strategi med att frigöra marknadskrafterna för att sedan låta den ekonomiska utvecklingen lyfta landet till en välmående demokrati har inte varit så framgångsrik som grundarna av fredsavtalet troligtvis hoppades.

Eftersom inte implementeringen av dem delarna av fredsavtalet vi valde för vår analys av freden i Guatemala inte haft den medgång som avsett, är vi tvungna att konstatera att den definition av demokrati fredsavtalet strukturerar upp inte existerar i dagens Guatemala.

Även om demokrati råder i landet är den inte så fri och stabil som en demokrati ska vara och det fortsatta misslyckandet att ta sig an de viktigaste problemen i samhället; de sociala ojämlikheterna; gör att staten löper en stor risk för ett återfall till väpnad konflikt i enlighet med till exempel Kanburs resonemang.

Trots att inbördeskriget är slut och gerillagrupperna är demobiliserade och vissa framgångar har nåtts med att hålla fria val, väger motgångarna tyngre i en demokratisk kontext. Det svaga rättssystemet, den misslyckade reformen av konstitutionen, den skeva fördelningen av mark och det socialt sargade samhället skapar en tydlig bild av att den stabila demokrati som fredsavtalet avsåg att skapa inte har implementerats. Men framförallt är det den uteblivna skattereformen som har satt käppar i hjulet för Guatemalas framgångar. De tillgångar som reformen skulle innebära för staten har möjligheten att ge de dåliga institutionerna vind i seglen och ge den guatemalanska demokratin en ordentlig skjuts framåt.

Men, eftersom tesen om demokratisk fred är gällande för stabila demokratier är det svårt att påstå att demokratisk fred råder i Guatemala.

6 Referenser

- Avtal: Guatemalan Peace Accords. 2008-01-09 Tillgängliga på:
http://www.usip.org/library/pa/guatemala/pa_guatemala.html
- de Zeeuw, Jeroen, 2005. "Projects do not create institutions: The record of democracy assistance in post-conflict societies", *Democratization*, Vol. 12, Issue 4, pp 481-504.
- European Commission, 2007. *Guatemala Country Strategy Paper 2007-2013*. Tillgänglig på: http://ec.europa.eu/external_relations/guatemala/csp/index.htm
- Esaiasson, Peter; Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Wängnerud, Lena, 2004. *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 2nd Ed, Stockholm: Norstedts Juridik AB
- Freedom House, 2007. "Country Report Guatemala" Tillgänglig på:
<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2007&country=7186>
- Gauster, Susana; Isakson, S Ryan, 2007. "Eliminating market distortions, perpetuating rural inequality: an evaluation of market-assisted land reform in Guatemala", *Third World Quarterly*, Vol. 28, Issue 8, pp 1519 – 1536.
- Inter-American Development Bank, 2004. "IDB Country Strategy With Guatemala". Tillgänglig på:
http://www.iadb.org/countries/strategy.cfm?language=English&id_country=GU
- Leftwich, Adrian, 2005. "Democracy and development: Is there institutional incompatibility?", *Democratization*, Vol. 12, Issue 5, pp 686-703
- Paris, Roland 2004 *At war's end : Building peace after civil conflict*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Rettberg, Angelika, 2007. "The Private Sector and Peace in El Salvador, Guatemala , and Colombia*", *Journal of Latin American Studies*, Vol. 39, Issue 3, pp 463-494
- Ruhl, J. Mark, 2005. "The Guatemalan Military Since the Peace Accords: The Fate of Reform Under Arzu and Portillo." *Latin American Politics and Society*, Vol 47, No 1, pp 55-85.
- Salvesen, Hilde, 2002. *Guatemala: Five Years After The Peace Accords. The Challenges of Implementing Peace*, Oslo, International Peace Research Institute (PRIO)
- SIDA, 2007. *Country Report 2006*, Embassy of Sweden. Tillgänglig på:
<http://www.sida.se/sida/jsp/sida.jsp?d=118&a=31864>
- SIDA, 2006. "Sida Regional Report 2006 - Central Amerika". Tillgänglig på:
http://www.swedenabroad.se/News___26217.aspx?slaveid=63610

- Sieder, Rachel; Thomas, Megan; Vickers, George; Spence, Jack, 2002. "Who Governs? Guatemala Five Years After the Peace Accords". Tillgänglig på: www.hemisphereinitiatives.org/whogoverns.pdf
- Swedenabroad, 2007-12-28. Tillgänglig på: http://www.swedenabroad.com/News___26217.aspx?slaveid=68145
- Teorell, Jan; Svennson, Torsten, 2007. *Att fråga och att svara. Samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Liber
- UN, 2002. *Report of the United Nations Verification Mission in Guatemala (MINUGUA) for the Consultative Group meeting for Guatemala*. Tillgänglig på: www.iadb.org/regions/re2/consultative_group/gu/minugua_eng.pdf